

Datum: 2025-02-07

Version: I

Miljö- och hälsoskyddsmyndens handlingsplan för förorenade områden 2025–2027

Innehåll

1. Bakgrund och syfte.....	3
1.1 Förorenat område	3
1.2 Lagstiftning och efterbehandlingsansvar	4
1.3 Tillsynsmyndigheternas roll	5
1.4 EBH-stödet – nationell databas över förorenade områden	5
2. Beslut, giltighetstid och uppföljning	6
3. Lägesbeskrivning	6
3.1 Förekomst av förorenade områden	6
3.2 Vanligt förekommande förorenande branscher i kommunen	9
4. Tillsynsarbetet	11
4.1 Arbete med fysisk planering	12
4.2 Kommunen som verksamhetsutövare och fastighetsägare	13
5. Mål för arbetet med förorenade områden	13
5.1 Nationella miljömål	13
5.2 Regionala miljömål	14
5.3 Lokala miljömål	15
6. Miljö- och hälsoskyddsnämndens mål för arbete med förorenade områden	18
7. Prioriteringsgrunder för egeninitierad tillsyn	19
8. Aktivitets- och tidsplan	19
9. Resursbehov	21

I. Bakgrund och syfte

I Österåkers kommun finns det över trehundra potentiellt förorenade områden. Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Österåkers kommun har tillsynsansvaret över majoriteten av de förorenade områdena som finns i kommunen.

Österåkers kommun har tagit fram denna handlingsplan som beskriver vilka förorenade områden som finns inom kommunen och hur dessa ska hanteras. Handlingsplanen ska ge förutsättningar för ett mer strategiskt och systematiskt arbetssätt för att uppnå miljömålet Giftfri miljö. Handlingsplanen syftar till att tydliggöra vilka prioriteringar som ska göras, resurser, ansvarsområden, mål för arbetet med förorenade områden samt anger strategi och tidsplan för de aktiviteter som behöver genomföras.

Risker med att enbart arbeta med händelsestyrd tillsyn är att förorenade områden som inte är exploateringsobjekt inte åtgärdas. Föroreningar ligger då kvar och kan påverka miljön och människors hälsa negativt. En annan konsekvens är att kostnader för utredningar och saneringsåtgärder kommer betalas av andra aktörer såsom kommunen genom exempelvis detaljplanearbete och andra exploitörer vid byggnation, istället för att förorenaren betalar.

Av handlingsplanen framgår Österåkers kommuns plan för att arbeta med inventering, utredning och åtgärder av förorenade områden. En prioriteringslista har tagits fram samt en tidsplan för genomförande. Handlingsplanen är ett levande dokument som ska uppdateras vid behov.

I.1 Förorenat område

Ett förorenat område är en plats som är så pass förorenad att det kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Vid ett sådant område överskrider halterna av en förorening den lokala bakgrundshalten, det vill säga ämnets naturligt förekommande halt i omgivningen. Området innefattar oftast ett markområde, men föroreningarna kan även förekomma i grundvatten, ytvatten, sediment eller byggnader.

Byggnader kan vara förorenade av den verksamhet som bedrivits, exempelvis via oljespill på golv eller förorenat slam i ledningar så som kvicksilver från tandläkarmottagningar. Byggnader kan även vara förorenade av miljöfarliga byggmaterial, exempelvis polyklorerade bifenylter (PCB).

Risk för föroreningsskada finns så fort någon form av miljöfarlig verksamhet som exempelvis en bensinstation, avfallsverksamhet, verkstad, eller liknande bedrivits på en plats. Misstanke om föroreningsskada finns även vid äldre markutfyllnader så som avfallsdeponier.

1.1.1 Branschklass och riskklass

Länsstyrelsen har identifierat misstänkt förorenade områden och placerat dom i branschklasser (branschklass 1–4). Branschklassningen är en gruppklassning som baseras på generella bedömningar utifrån vilken verksamhet eller bransch som funnits på platsen. Branschklass 1 innebär den största risken och branschklass 4 den minsta.

Vidare har Naturvårdsverket utarbetat en metod för prioritering av arbetet med förorenade områden ”Metodikerna för Inventering av Förorenade Områden” (MIFO). MIFO-metodiken består av två faser. Fas 1 omfattar en orienterande studie och resulterar i en riskklassning. Fas 2 inkluderar en översiktlig undersökning och en ny riskklassning.

I och med riskklassningen görs en bedömning av de risker för människors hälsa och miljön som det förorenade området kan leda till idag och i framtiden och de områden som innebär högst risk kan prioriteras. Det finns fyra olika riskklasser:

Riskklass 1, mycket stor risk,

Riskklass 2, stor risk,

Riskklass 3, måttlig risk och

Riskklass 4, liten risk.

Riskklassningen är ett första steg för att avgöra vilka områden man bör gå vidare med. Objekt med hög riskklass (1 och 2) innebär att dessa bör undersökas genom markundersökningar och provtagningar och vid behov saneras. Platser där riskerna bedöms som måttliga eller låga (riskklass 3 och 4) prioriteras normalt inte för vidare undersökningar eller åtgärder. Ändrad markanvändning kan innebära att även dessa platser ska prioriteras för undersökningar och åtgärder.

Objekt som har sanerats får en preciserad status som *Åtgärder utförda för en Känslig Markanvändning* (KM) eller *Åtgärder utförda för en Mindre Känslig Markanvändning* (MKM). Objektets eventuellt tidigare riskklass är då inte längre aktuell. Objektet finns däremot kvar eftersom framtida krav kan komma att ändras.

1.2 Lagstiftning och efterbehandlingsansvar

Ansvariga för undersökningar och efterbehandling är i första hand den som orsakat föroreningen. I andra hand kan fastighetsägaren var ansvarig. I det fall någon vill utföra arbeten inom ett förorenat område får byggherren/entreprenören ett verksamhetsansvar som innebär att de måste vidta tillräckliga försiktighetsåtgärder för att inte riskera att sprida föroreningen. Efterbehandlingsansvaret innebär att den ansvarige i skäligen omfattning ska utreda föroreningssituationen och utföra de åtgärder som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att skada eller olägenhet uppstår för människors hälsa eller miljön.

Lagar och regler kring förorenade områden återfinns i Miljöbalken (1998:808) med tillhörande förordningar och föreskrifter där nedanstående laghänvisningar särskilt bör lyftas:

- Miljöbalken kapitel 10 om verksamheter som orsakar miljöskador.
- Miljöbalken kapitel 9 om miljöfarliga verksamheter.
- Miljöbalken kapitel 26 om tillsyn av miljöfarlig verksamhet.
- Miljöbalken kapitel 15 om avfall.
- Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.
- Förordning (2004:100) om statsbidrag för avhjälpande av föroreningskador.

1.3 Tillsynsmyndigheternas roll

Det är tillsynsmyndigheterna som ska kontrollera att de lagar och regler som finns i miljöbalken och dess förordningar följs av alla som är ansvariga för en misstänkt eller konstaterad förorening. För förorenade områden i Österåkers kommun kan Länsstyrelsen i Stockholms län och Miljö- och hälsoskyddsnämnden i kommunen agera tillsynsmyndighet.

1.4 EBH-stödet – nationell databas över förorenade områden

Som en del i det nationella arbetet med att samordna och följa upp status för misstänkta eller konstaterat förorenade områden används en databas som heter EBH-stödet. EBH är en förkortning för efterbehandling. Databasen ägs och förvaltas av Länsstyrelserna gemensamt och är även tillgänglig för Naturvårdsverket.

Syftet med databasen är att samla information om eventuellt och konstaterat förorenade områden så att informationen kan användas för prioritering av efterbehandlingsinsatser (lokalt, regionalt och nationellt). Uppgifterna kring en misstänkt eller konstaterat förorenad plats (ett EBH-objekt) har i databasen tilldelats ett unikt ID-nummer.

Databasen används också för att bevara information om var och vilka eventuella föroreningar som lämnats kvar efter efterbehandlingsåtgärder genomförts. Uppgifterna i databasen utgör även underlag vid till exempel fysisk planering och exploatering.

Det är tillsynsmyndigheternas uppgift att hålla EBH-stödet uppdaterat och se till att aktuella handlingar i ett föroreningsärende registreras.

2. Beslut, giltighetstid och uppföljning

Handlingsplanen antogs av Miljö- och hälsoskyddsnämnden den 18 februari 2025 och gäller tillsvidare dock senast december nästa mandatperiod (31 december 2027). Handlingsplanen ska därefter beslutas på nytt senast 31 december efter varje ny mandatperiod. Handlingsplanen är under denna tid styrande för kommunens arbete med förorenade områden. Planen ska under giltighetstiden hållas aktuell, följas upp och vid behov justeras vartannat år.

Övergripande ansvar för uppföljning och justering samt uppdatering av handlingsplanen åligger miljö- och hälsoskyddsavdelningen.

3. Lägesbeskrivning

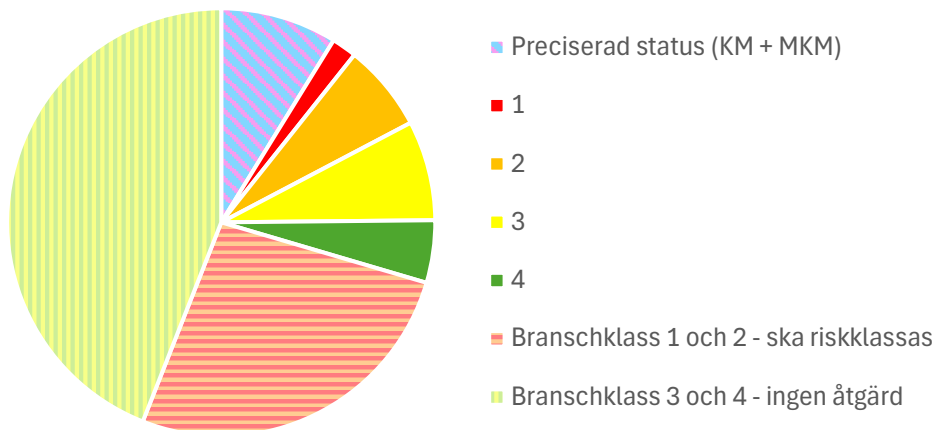
3.1 Förekomst av förorenade områden

Inom Österåkers kommun finns det totalt 321 potentiellt eller konstaterat förorenade områden (*uppdaterat 2024-07-25*), se figur 1. Av dessa är 318 objekt med kommunalt ansvar, övriga objekt har Länsstyrelsen i Stockholms län tillsynsansvar för. Av dessa är 94 inventerade, riskklassade eller på annat sätt bedömda vid eventuell åtgärd, se tabell 1 med tillhörande diagram. Övriga är enbart identifierade och ”branschklassade” (BKL) vilket innebär att det inte finns lika mycket information om objekten och att risken bedömts översiktligt utifrån bransch. Det finns 84 stycken objekt inom branschklass 1 och 2 som inte har inventerats.

Tabell 1. Fördelning av status på Österåkers kommuns objekt i EBH-stödet

Objekt i EBH-stödet med kommunalt ansvar	Antal
Preciserad status (KM + MKM)	28
Riskklass 1	6
Riskklass 2	21
Riskklass 3	24
Riskklass 4	15
Branschklass 1 o 2 – ska riskklassas	84
Branschklass 3 o 4 – ingen åtgärd	140
Totalt	318

Objekt med kommunalt tillsynsansvar

Figur 1. Karta över hela Österåkers kommun med alla kommunens EBH-objekt utplacerade.

3.2 Vanligt förekommande förorenande branscher i kommunen

3.2.1 Avfallsdeponier

En avfallsdeponi består vanligtvis av antingen schaktmassor, industri- eller hushållsavfall som kan innehålla olika typer av föroreningar och miljögifter. Via deponins lakvatten riskerar dessa ämnen att spridas till omgivande mark och vatten.

Enligt EBH-stödet finns det 23 identifierade deponier/markutfyllnader på privat eller kommunal mark i Österåkers kommun. Av dessa objekt är endast 4 inventerade.

Vid eventuella markåtgärder intill nedlagda deponier krävs ofta ytterligare undersökningar och avhjälpande åtgärder för att säkerställa att planerade arbeten inte riskerar att sprida eventuella föroreningar.

3.2.2 Drivmedelsstationer

Vid förvaring och försäljning av drivmedel riskerar marken att förorenas genom läckage från markförlagda cisterner och tillhörande rörledningar, oljeavskiljare eller spill från drivmedelspumpar. Föroreningar från bensin eller diesel utgörs av alifatiska kolväten, alicykliska kolväten och aromatiska kolväten. Kolväten kan ha hög rörlighet i mark beroende på föroreningens struktur och markens sammansättning. Generellt sprider sig lättare kolväten snabbare än tyngre och riskerar att förorena angränsande markområden och grundvatten. Om verksamheten även har omfattat bilvård kan andra typer av föroreningar förekomma, exempelvis klorerade lösningsmedel, glykoler och tungmetaller.

I kommunen finns det 26 EBH-objekt som har hanterat eller sålt drivmedel, varav 13 verksamheter fortfarande är i drift.

Genom Svenska Petroleum och Biodrivmedelsinstitutet (SPBI) och inom det tidigare gemensamma aktiebolaget SPIMFAB utfördes ett projekt där nedlagda bensinstationer inventerades, undersöktes och eventuellt sanerades. I Österåkers kommun finns det 12 SPIMFAB objekt.

3.2.3 Fritidsbåtsklubbar, marinor och båtuppläggningsplatser

Inom områden där underhåll av båtskrov utförs riskerar marken bli förorenad av miljögifter och mikroplaster från bland annat slip- och skraprester från båtbottnfärger. Vilka ämnen (biocider) som ingått i båtbottnfärg har varierat genom åren. Exempel på biocider är metaller såsom koppar, zink och bly samt PCB, organiska tennföreningar, diuron och irgarol. Föroreningarna förekommer ofta i ett ytligt och tunt jordskikt vid båtuppläggningsplatser. Lokala variationer av hur djupt föroreningar återfinns förekommer och kan bland annat bero på att vid många uppställningsplatser förekommer en pågående utfyllnad av marken. Föroreningarna riskerar att läcka ut till närmsta

ytvatten i samband med avrinning av regnvatten. Miljögifterna lagras sedan i sedimenten och riskerar att påverka växt- och djurliv under lång tid framöver då många av dem har lång nedbrytningstid. Även så kallade hotspots av oljekolväten, glykol, lösningsmedel med mera kan förekomma på uppställningsplatser för båtar. I kommunen finns 52 objekt identifierade i EBH-stödet.

3.2.4 PFAS – högfluorerade ämnen

Per- och polyfluorerade alkylsubstanter (PFAS) eller högfluorerade ämnen är ett samlingsnamn för en stor och komplex ämnesgrupp på mer än 10000 identifierade ämnen med varierande egenskaper och bred användning i samhället. PFAS kännetecknas av att de innehåller en fluorerad kolkedja, det vill säga en kolkedja där väteatomer har ersatts med fluoratomer. Den kemiska bindningen mellan kol och fluor är en av de starkaste som finns. Gemensamt för alla PFAS-ämnen är att de är mycket svåra att bryta ner och vissa PFAS kan ha skadliga effekter, både för människa och miljö. Alla PFAS-ämnen är syntetiskt framställda och finns inte naturligt i miljön.

PFAS har tillverkats sedan 1950-talet och har använts på grund av sina eftertraktade egenskaper som fett-, smuts- och vattenavvisande. PFAS har och förekommer i en mängd olika produkter som till exempel impregnering av olika textilier, läder, pappersförpackningar, rengöringsmedel, färger, skidvalla och kosmetika. Vissa PFAS har under en lång tid använts i brandsläckningsskum.

I Österåkers kommun finns en före detta brandövningsplats vid Åkersberga gamla brandstation. På platsen har kommunen, samt på senare tid Storstockholms brandförsvaret, utfört brandövningar med brandsläckningsskum innehållande PFAS. Undersökningar visar att det förekommer PFAS i mark och grundvatten på platsen.

PFAS har även påträffats i andra miljötekniska markundersökningar i kommunen. Det har bland annat påträffats i grundvattnet och mark på dom flesta provtagna platser i kommunens centrala delar.

Naturvårdsverket och Länsstyrelserna har uttryckt en önskan om att kommunerna ska genomföra inventering av PFAS på objekt där kommunen är tillsynsmyndighet med start 2024. Detta arbete ska utgå från Naturvårdsverkets branschlista som uppdaterats med information om PFAS för en del branscher under år 2024.

3.2.5 Plantskolor och Handelsträdgårdar

Historiskt sett har plantskolor och handelsträdgårdar varit lokaliserade i närheten av städer och tätorter eftersom korta transportavstånd till marknader har varit en förutsättning för att kunna sälja färska varor. För att hålla skadedjur borta från odlingarna användes olika typer av bekämpningsmedel. Under 1940-talet påbörjades användningen av organiska bekämpningsmedel,

bland annat DDT. Användningen ökade snabbt fram till 70-talet då bekämpningsmedlens negativa effekt för människors hälsa och miljön blev allt mer känd och medlen därmed förbjöds. Bekämpningsmedelsrester återfinns oftast i det övre jordlagret där de binder hårt till organiska material. Samtidigt är ofta grundvattnet påverkat av vattenlösliga bekämpningsmedel och dess nedbrytningsprodukter.

Många plantskolor var aktiva under mitten av 1900-talet. Efter att de lagts ner har fastigheter styckats av och bebyggts med bostäder. År 2015 genomförde Länsstyrelsen en inventering, MIFO fas 1, av aktiva och nedlagda plantskolor och handelsträdgårdar i länet. Inom kommunen finns det 23 objekt identifierade i EBH-stödet och tre av dessa hamnade inom riskklass 2, fyra stycken har tilldelats riskklass 3, sex stycken har tilldelats riskklass 4 och resterande har ingen riskklass.

3.2.6 Verkstadsindustri och bilvårdsanläggningar

Verkstadsindustrier och bilvårdsanläggningar tillhör merparten av den typ av verksamheter som historiskt kan ha bidragit till att förorena mark och grundvatten i Österåker. Vanliga föroreningar vid verkstadsindustri är tungmetaller och olje-föroreningar. Inom ett flertal industrier och verkstäder har även klorerade lösningsmedel, bland annat trikloreten och tetrakloreten, använts i samband med avfettningsprocesser.

Till bilvårdsanläggningar hör biltvättar samt fordonsverkstäder som utför reparation, underhåll, lackering och plåtarbeten. Beroende på vilka arbeten som utförts inom verksamheten finns risk för tidigare utsläpp av tungmetaller, klorerade lösningsmedel, aromater, polycykliska aromatiska kolväten (PAH), glykoler och oljor till mark och grundvatten.

I kommunen finns totalt 49 pågående eller nedlagda verkstadsindustrier och bilvårdsanläggningar i EBH-stödet, varav fyra inom riskklass 2.

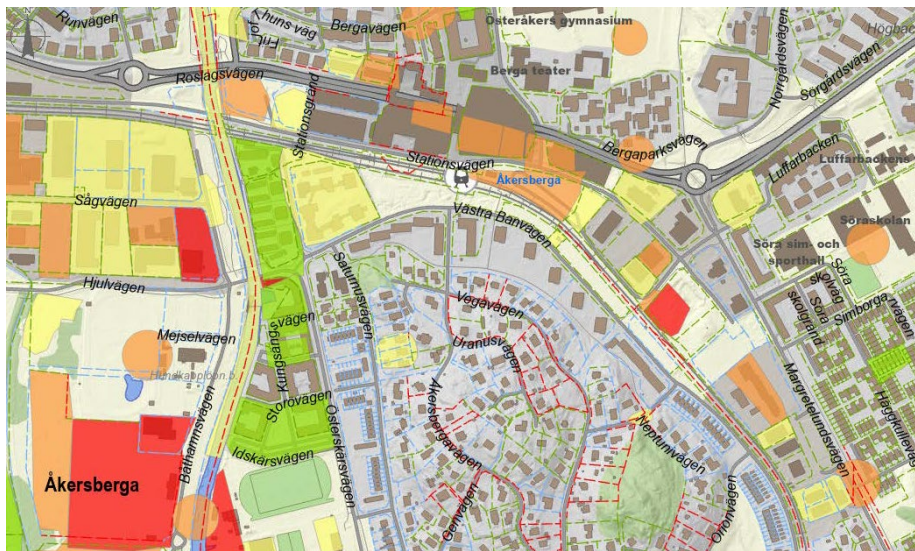
4. Tillsynsarbetet

Ärenden avseende förorenade områden kan indelas i egeninitierade respektive händelsestyrda ärendetyper. Det egeninitierade tillsynsarbetet ska styras mot de prioriterade objekten, dvs objekt i riskklass 1 och 2 samt branschklass 1 och 2.

För objekt i riskklass 1 och 2 behövs en bedömning avseende om ansvar finns genomföras, dvs. en ansvarsutredning. Om ansvar finns skapas ett tillsynsärende gällande utredning av potentiella föroreningar. Om det inte finns någon ansvarig behöver en dialog med berörd avdelning inom kommunen inledas för kommunens möjligheter att söka bidrag för utredning och eventuell åtgärd. Den egeninitierade tillsynen kan lätt bli bortprioriterad på grund av en stor mängd händelsestyrd tillsyn.

Exempel på händelsestyrda ärenden som kräver handläggning kan vara anmälan om avhjälpandeåtgärd av förorenade områden, underrättelse av påträffad förorening, granskning av detaljplaner i exploateringsärenden, utsläpp vid olyckor samt tillsynsinsatser vid grävarbeten som påverkar förorenade områden. Även rådgivning till verksamhetsutövare och exploatörer samt samverkan med andra avdelningar inom kommunen eller andra tillsynsmyndigheter i andra kommuner ingår i det händelsestyrda arbetet.

Utöver tillsynsarbetet ingår även en stor del kvalitetsarbete där Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för att skicka in aktuella handlingar till Länsstyrelsens EBH-stöd. Miljö- och hälsoskyddsavdelningen ansvarar för att se till att kommunens egen karta är uppdaterad gällande avdelningens egna ”EBH-ytor”. EBH-ytor har samma färgskala som Länsstyrelsens EBH-objekt men istället för punkter är hela det förorenade området synliggjort (Figur 2).

Figur 2. Exempel på hur EBH-ytor är utformade i Österåkers kommuns interna karta.

4.1 Arbete med fysisk planering

I Österåkers kommun tas många detaljplaner fram i syfte att bebygga och förtäta områden. I detaljplaneskedet behöver det fastställas om området är lämpligt för kommande markanvändning bland annat med hänsyn till människors hälsa och miljön samt miljö kvalitetsnormer för vatten. Detta innebär att eventuella markföroreningar ska utredas i ett tidigt skede. Utredningar behöver redovisa om det finns ett åtgärdsbehov och om det i så fall är möjligt att avhjälpa föroreningarna. I exploateringskedet behöver alla byggherrar och exploatörer gå vidare med fördjupade markundersökningar för att säkerställa att rimliga saneringsåtgärder vidtas samt att överskottsmassor klassificeras utifrån föroreningsinnehåll. Det är stadsbyggnadsavdelningen som ansvarar för att ta fram detaljplaner och säkerställa att tillräckliga efterbehandlingsåtgärder vidtas i samband med exploatering.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är tillsynsmyndighet gällande dessa ärenden, men kan fungera som resurs inom detaljplaner där vi bland annat hjälper till att ta fram historisk information om området, granskar provtagningsplaner och miljötekniska markundersökningar.

I arbetet med detaljplaner kommer kommunens kartor med EBH-ytor till bra användning då den strategiska planeringsavdelningen i ett tidigt skede kan få kännedom om potentiella föroreningar.

Samma typ av arbete gäller i bygglovsansökningar där bygglovsavdelningens rutin är att skicka alla bygglovsansökningar som ligger inom eller väldigt nära en EBH-yta på remiss till miljö- och hälsoskyddsavdelningen.

Inom Österåkers kommun uppskattas att ett flertal exploateringsärenden eller andra planärenden berör förorenade områden.

4.2 Kommunen som verksamhetsutövare och fastighetsägare

Kommunen har genom sin nuvarande eller tidigare verksamhet ansvaret för utredning och åtgärder för vissa förorenade områden. Kommunen kan som fastighetsägare bli ansvarig för ett förorenat område om det saknas verksamhetsutövare.

Även vid påträffad förorening i samband med gräv- och schaktarbeten kan kommunen få ett verksamhetsutövaransvar som innebär att tillsynsmyndigheten ska kontaktas för dialog kring fortsatta arbeten.

5. Mål för arbetet med förorenade områden

5.1 Nationella miljömål

Det övergripande målet för miljöarbetet i Sverige är att vi till nästa generation ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Som ett riktmärke finns 16 nationella miljö kvalitetsmål fastställda av riksdagen.

Arbetet med förorenade områden berör flera av dessa mål, t.ex. Giftfri miljö, God bebyggd miljö och Grundvatten av god kvalitet.

Miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö innebär:

”Att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället, ska inte bota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.”

För att uppnå de nationella miljömålen har de brutits ner till mål på olika nivåer, t.ex. preciseringar av miljö kvalitetsmål, etappmål, tillsynsmål, regionala tillsynsmål etc.

Regeringen har fastställt sex stycken preciseringar för miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö var av ett berör förorenade områden:

”Förorenade områden är åtgärdade i så stor utsträckning att de inte utgör något hot mot människors hälsa eller miljön”

Det finns för närvarande inte något nationellt etappmål för förorenade områden.

5.1.1 Nationell strategi för tillsyn – Tillsyn av prioriterade förorenade områden med riskklass 1 och 2

Naturvårdsverket har tagit fram nationell strategi för tillsyn enligt miljöbalken. Syftet är att öka tillsynen inom områden som ur ett nationellt perspektiv är extra angelägna under strategins period. Ett av sex fokusområden är Förorenade områden. Effektmål har bestämts till att tillsynsmyndigheterna har tillräcklig förmåga och kunskap att kunna bedriva tillsyn av prioriterade förorenade områden samt att samtliga tillsynsmyndigheter bedriver aktivt tillsyn utifrån en fastställd handlingsplan eller motsvarande styrdokument.

5.2 Regionala miljömål

Länsstyrelsernas tillsynsvägledningsgrupp för förorenade områden har utformat ett gemensamt tillsynsuppdrag för landets Länsstyrelser som lyder: *”Tillsammans ser vi till att förorenarna åtgärdar sina föroreningskador på rätt sätt och med minsta möjliga resursåtgång”*

I Länsstyrelsen i Stockholms läns handlingsplan för tillsyn av förorenade områden 2024–2026 har två övergripande mål formulerats:

- Tillsynen bedrivs i en takt som möjliggör att den egeninitierade tillsynen av återkommande tillsynsobjekt i form av förorenade områden orsakade av nedlagda miljöfarliga verksamheter kan avslutas under 2050.
- Genom tillsyn får Länsstyrelsen pågående miljöfarliga verksamheter att undersöka och vid behov avhjälpa sina förorenade områden.

5.2.1 Miljö kvalitetsnormer för vatten

Miljö kvalitetsnormer för vatten omfattar ytvatten (sjöar, vattendrag och kustvatten) och grundvatten. Syftet med normerna är att säkra Sveriges vattenkvalitet. Miljö kvalitetsnormer är ett juridiskt styrinstrument för myndigheter och domstolar, som används vid exempelvis tillståndsprövning, anmälningar, tillsyn och fysisk planering. När myndigheter och domstolar fattar beslut om villkor för olika verksamhetsutövare är den aktuella miljö kvalitetsnormen ett viktigt underlag.

I Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram för vatten 2022–2027, norra Östersjöns vattendistrikt framgår bland annat följande åtgärd:

Kommunerna ska särskilt prioritera sin tillsyn av bland annat förorenade områden enligt MB 10 kap. Detta innebär att kommunen ska:

- i sin tillsynsplanering, prioritera tillsyn av verksamheter som bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för yt- och grundvatten inte följs eller riskerar att inte följas.
- i sin tillsyn av verksamheter, ställa de krav som behövs där det finns en risk att miljö kvalitetsnormerna för yt- och grundvatten inte kan följas på grund av påverkan från den aktuella verksamheten.
- i sin tillsyn av förorenade områden, särskilt prioritera och ställa krav på utredningar och åtgärder, så att miljö kvalitetsnormerna för yt- och grundvatten kan följas.

Kommunerna behöver i sitt arbete med förorenade områden planera och prioritera så att det i större utsträckning än hittills syftar till att miljö kvalitetsnormer för vatten ska kunna följas.

Det innebär bland annat att:

- skyddet för yt- och grundvattenförekomster ska ingå i arbetet med förorenade områden i den omfattning som behövs för att normerna ska kunna följas.
- skyddet för yt- och grundvattenförekomster ska beaktas vid efterbehandlingsfrågor i fysisk planering i den omfattning som behövs för att normerna ska kunna följas.
- genomföra inventering av förorenade områden enligt MIFO-metodiken vid pågående verksamheter där kommunen har tillsynsansvar, till exempel fritidsbåtshamnar och brandövningsplatser, för de verksamheter som bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte följs eller riskerar att inte följas.

5.3 Lokala miljömål

5.3.1 Österåkers arbete med MKN-vatten

I Österåkers kommun finns det 27 ytvattenförekomster och 3 grundvattenförekomster som omfattas av miljö kvalitetsnormer. Utöver de problem med kvicksilver och PBDE där gränsvärden överskrids i alla Sveriges ytvattenförekomster så påverkas Österåkers vattenförekomster av en rad olika miljögifter, till exempel PFOS, TBT och PAH:er.

PFAS

Inom ramen för kommunens miljöövervakning har PFAS mätts på flera platser av Miljö- och hälsoskyddsnämnden och därigenom har vatten med höga halter identifierats. Denna provtagning kommer att fortsätta men det är inte fastlagt i vilken omfattning.

Kommunen har även identifierat olyckplatser där brandskum använts och dessa platser har lagts in i kommunens kartsystem. Dessa platser är potentiella hotspots som behöver undersökas mer och eventuellt åtgärdas.

Kommunen har en kemikalieplan där PFAS hanteras, dels inom åtgärdsområde upphandling då kommunen inte ska köpa in varor som innehåller utfasningsämnen enligt Kemikalieinspektionens PRIO-databas där de prioriterade PFAS-ämnena ingår. Samt inom en egen åtgärdsplan där det framgår att PFAS inte ska öka i kommunens vattenförekomster och åtgärder för att hindra att så sker är fortsatt provtagning och kunskapsuppbyggande. Det ska också samverkas mellan kommunen, Roslagsvatten och räddningstjänsten i syfte att förebygga spridning av PFAS och slutligen ska inget onödigt släckningsarbete med PFAS innehållande skum utföras.

TBT

Flertalet av kommunens kustvattenförekomster uppnår idag inte god kemisk status beroende på bland annat, förhöjda halter av TBT. Inom ramen för kommunens tillsyn har halterna av TBT undersökts på flertalet av de större båthamnarna och marinorna i Österåker. Provtagningen har utförts i både sediment, ytvatten och mark. Halterna som uppmättes i marken på båtuppsamlingsplatserna är överlag höga och ibland mycket höga. Eftersom Österåker har många relativt stora båtklubbar och marinor som haft verksamhet under lång tid, finns flera punktkällor som sprider förorening till omgivande skärgårdsområden och som behöver åtgärdas. Verksamheterna behöver undersöka möjligheterna till rening av spolvatten vid båttvätt, sanering av förorenad mark inom deras område och andra åtgärder för att minska användningen av båtbottnfärger.

Kommunens miljö- och hälsoskyddsavdelning har ställt krav på flera av verksamheterna att inkomma med egenkontrollprogram, åtgärdsutredning samt en åtgärdsplan för hur miljöpåverkan av bland annat TBT ska minskas från deras anläggningar. Verksamheterna behöver undersöka möjligheterna till rening av spolvatten vid båttvätt, sanering av förorenad mark inom deras område och andra åtgärder för att minska användningen av båtbottnfärger. För att klara den kemiska miljö kvalitetsnormen för ytvatten i våra kustområden krävs åtgärder för att minska läckaget av TBT. Enligt nuvarande lagstiftning ska god kemisk status uppnås till 2027 i de flesta av kustvattenförekomsterna.

5.3.2 Översiktsplanen 2040

Enligt Österåkers kommuns översiktsplan 2040 anges att vid exploatering av misstänkt förorenade områden ska föroreningar i marken och grundvatten utredas. Markens beskaffenhet utifrån geotekniska risker och föroreningar ska utredas. Vid konstaterad förekomst av förorenad mark, bedömer kommunen om marken fortfarande anses lämplig för ändamålet och vilka saneringsåtgärder som i så fall behöver vidtas.

5.3.3 VA-plan för Österåkers kommun

I misstänkt eller konstaterat förorenade områden ska föroreningarna och dess utbredning utredas innan vatten och avlopp anläggs.

När brunnar ska borrar i närområdet till gamla deponier eller anläggningar och fastigheter där föroreningar med risk för spridning till mark och vatten, misstänks eller har identifierats ställs särskilt stora krav på omsorgsfulla utredningar för att en god vattenkvalitet ska kunna garanteras.

5.3.4 Miljö- och klimatprogram 2030

Ett Österåker med god bebyggd miljö

Österåkers kommun arbetar för att uppnå en bebyggd miljö som utgör en god och hälsosam livsmiljö. Naturvärden tillvaratas och utvecklas, samtidigt som byggnader och anläggningar lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt som främjar en god hushållning med mark, vatten och andra resurser.

Människors och miljöns exponering för farliga kemiska ämnen, buller och luftföroreningar förebyggs.

Mål: Förorenade områden ska åtgärdas så att risk för människors hälsa eller miljön minimeras.

Kommunkoncernen arbetar exempelvis med att inventera och riskklassa förorenad mark samt utreda ansvar för sanering.

Ett Österåker med rent vatten

Österåkers kommun arbetar för att uppnå en god ekologisk och kemisk status i kommunens vatten och att säkra tillgången till rent vatten och fungerande avlopps- och dagvattenlösningar för kommunen.

Mål: God ekologisk och kemisk status i Österåkers vatten till 2027. Minskad miljöpåverkan från båtlivet. Samverkan med markägare och verksamhetsutövare kring vattenkvalitet och miljökvalitetsnormer för vatten.

Kommunkoncernen arbetar exempelvis med att kontinuerligt utföra miljöövervakning av kommunens ytvattenförekomster för att kunna prioritera och vidta åtgärder som ger förbättrad status i vatten. Utöva tillsyn över farliga verksamheter med utsläpp till vatten samt över enskilda avlopp och reningsverk.

5.3.5 Avfallsplan 2030

Till avfallsplanen finns mål tom 2030 framtagna samt en handlingsplan med åtgärder för de inledande åren som uppdateras löpande. Ett övergripande mål är att 2030 ska alla nedlagda deponier som kommunen har tillsyn över vara inventerade och riskklassade och deponierna ska inte utgöra någon risk för människors hälsa eller miljön. I handlingsplanen föreslås att inledningsvis tas en plan fram för inventering och preliminär riskbedömning för de deponier där behov finns. Resurser behövs i form av personal så länge som inventeringar pågår. Arbetet ingår som en del i handlingsplanen för inventering av

förorenade områden. Prioriteringar sker utifrån riskklass och inför exploatering som innebär förändrad markanvändning med ökad risk för människors hälsa eller miljön.

Det finns behov av att genomföra ansvarsutredningar där kommunen inte är verksamhetsutövare. Om ansvarig finns ska undersökningar och miljökontrollprogram upprättas på ansvarigs bekostnad. Om ansvarsutredningen visar att ingen ansvarig finns ska process påbörjas för att söka bidrag för undersökning och åtgärdsutredning från Naturvårdsverkets EBH fond via länsstyrelsen. För länsstyrelsens tillsynsobjekt är kommunen behjälplig med information såsom arkivuppgifter, kan medverka vid platsbesök och lämnar upplysning om verksamhet eller exploatering planeras inom objektet. Tidplanen styrs av Naturvårdsverkets tilldelning av EBH bidrag. Miljö- och hälsoskyddsavdelningen avsätter tid på förfrågan från länsstyrelsen eller vid inkommande ärenden om detaljplan, exploatering, förändrad markanvändning eller markarbeten i anslutning till deponin.

Spridning från nedlagda, pågående eller nya deponier och mellanlagringsplatser för avfall får inte påverka grundvattnet så att allvarlig skada uppstår. Behov finns av att utreda och sammanställa nuläget dvs i vilken utsträckning grundvattnet är påverkat och om spridning pågår vid respektive plats. Vid behov upprättas/fastställs ett kontrollprogram och/eller spridningsreducerande åtgärder. Kommunens miljö- och hälsoskyddsavdelningen och/eller länsstyrelsen ansvarar för tillsynen av deponierna. Vid påvisad påverkan behövs ett löpande kontrollprogram för mätningar och analyser för att undersöka spridning och risker över tid till dess att tillräckliga åtgärder har vidtagits. I första hand utförs tätande och stabiliserande åtgärder kring deponin för att minska risk för kontakt (exponering) med farliga ämnen och minska pågående spridning av farliga ämnen och omgivningspåverkan i exempelvis grundvatten, närliggande brunnar och recipienter, byggnader eller upptag i växter.

6. Miljö- och hälsoskyddsnämndens mål för arbete med förorenade områden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslår följande mål för arbete med förorenade områden:

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ska verka för att förorenade objekt (riskklass 1 och 2) som nämnden har tillsyn över vid behov är åtgärdade eller åtgärd är påbörjad senast år 2050.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har som mål att varje år från och med 2025 påbörja egeninitierad tillsyn av 10–15 objekt med riskklass 1 eller 2.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har som mål att år 2035 är samtliga objekt i branschklass 1 och 2 inventerade och riskklassade.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ska senast år 2028 ha registrerat pågående verksamheter i branscher kopplat mot Naturvårdsverkets branschlista i EBH-stödet.

7. Prioriteringsgrunder för egeninitierad tillsyn

På grund av ett stort antal EBH-objekt finns ett behov av att prioritera vilka objekt den egeninitierade tillsynen ska utreda och ställa krav på i första hand. För att kunna nå uppsatta lokala mål och för att arbeta aktivt mot att nå miljömålet Giftfri miljö kommer Österåkers kommun att arbeta enligt följande prioritering.

- Objekt i riskklass 1 och 2 eller motsvarande.
- Objekt som ligger bostadsnära och/eller objekt där barn kan exponeras av föroreningar.
- Objekt med prioriterade ämnen enligt Kemikalieinspektionens PRIO-databas.
- Objekt som kan påverka statusklassning på MKN ytvatten och grundvatten.
- Objekt inom vattenskyddsområden.
- Objekt som kan påverka känsliga naturområden.
- Objekt med pågående verksamheten och vid risk för nedläggning eller konkurs.
- Objekt där ansvarig finns.
- Objekt med branscher som stämmer överens med länsstyrelsens eller miljösamverkans prioriteringar.
- Objekt som påverkas av Österåkers avfallsplan, miljö- och klimatprogram, VA-plan eller översiktsplanen.

8. Aktivitets- och tidsplan

För att kunna nå det slutliga målet med arbetet med förorenade områden till 2050 bedöms följande ärendetyper/aktiviteter behöva genomföras. Handlingsplanen är gemensam för hela kommunens arbete och omfattar såväl tillsyn som annat arbete med förorenade områden. Tillsynsinsatser specificeras närmare i behovsutredning för tillsyn och tillsynsplan.

Tabell 1. Aktivitets- och tidsplan över miljö- och hälsoskyddsavdelningens arbete med förorenade områden för att uppnå miljömålet Giftfri miljö.

Aktivitets- och tidsplan:

Egeninitierade aktiviteter			
Aktiviteter	Antal objekt	Tidsåtgång per objekt el. ärende	Tidsplan
Inventering och riskklassning av BKL 1 och 2	84	30 h	2025–2035
Ansvarsutredning Riskklass 1 och 2	27	45 h	2025–2029
Undersökningar riskklass 1 och 2	27	95 h	2025–2029
Ansvarsutredning åtgärder riskklass 1 och 2	27	35 h	2025–2029
Åtgärder riskklass 1 och 2	27	75 h	2025–2050
Ansvarsutredning Riskklass 1 och 2	84	30 h	2030–2050
Undersökningar riskklass 1 och 2	84	95 h	2030–2050
Ansvarsutredning åtgärder riskklass 1 och 2	84	35 h	2030–2050
Åtgärder riskklass 1 och 2	84	75 h	2030–2050

9. Resursbehov

Arbetet med förorenade områden är tidskrävande med inventering, ansvarsutredningar, undersökningar och åtgärder. Behovet av tid och resurser kommer att variera för de olika objekten. För att skatta tidsåtgången för den egeninitierade tillsynen har en jämförelse gjorts mellan vad Länsstyrelserna och andra kommuner skattar för tidsåtgång för arbetet med förorenade områden.

Resursbehovet för inventering och riskklassning av objekt i branschklass 1 och 2 skattas till 30 timmar per objekt. Det innebär att resursbehovet för detta är 2520 timmar totalt. Fördelat på 10 år blir det 252 timmar/år.

Om alla objekt som har branschklass 1 och 2 efter genomförd inventering får riskklass 1 eller 2 innebär det att de prioriterade objekten kommer att uppgå till 111 stycken. Detta skulle kunna ses som ett värsta tänkbart scenario. Av de objekt som idag är inventerade har ungefär 80 procent av objekten i branschklass 1 och 2 hamnat inom riskklass 1 eller 2.

Resursbehovet för åtgärder av objekt i riskklass 1 och 2 skattas till 250 timmar per objekt fördelat på ansvarsutredning 45 timmar, undersökningsskede 95 timmar, ansvarsfördelning åtgärder 35 timmar och åtgärdsskede 75 timmar. Det innebär i det värsta tänkbara scenariot om 111 objekt i riskklass 1 och 2 ska åtgärdas senast år 2050 är resursbehovet för detta 29 010 timmar totalt. Fördelat på 25 år blir det ca 1160 timmar/år.

Detta innebär att det under perioden 1 januari 2025 – 31 december 2029 skulle behövas resurser på ca 1433 timmar per år. Då är arbeten med förorenade områden kopplat till vattenplan, avfallsplan, detaljplaner, bygglovsremisser, extra tillsynsinsatser, uppdatering av karta och EBH-stöd samt inkommande ärenden exkluderat.

Under perioden 1 januari 2030 – 31 december 2035 skulle det behövas resurser på 1273 timmar per år och under perioden 1 januari 2036 – 31 december 2050 skulle det behövas resurser på 1021 timmar per år.

I beräkningen ovan finns en stor osäkerhet i siffrorna, dels för att tidsåtgången är skattad, men även eftersom objekt i branschklass 3 och 4 kan hamna i riskklass 1 eller 2 och objekt i branschklass 1 eller 2 kan hamna i riskklass 3 eller 4. I samband med uppdatering av handlingsplanen behöver resursbehovet uppdateras.